

АНТИЧНІ АМФОРИ З КУРГАНІВ СКІФСЬКОГО ПЕРІОДУ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ ЛІСОСТЕПОВОЇ УКРАЇНИ

Стаття присвячена публікації знахідок амфорної тари, з підкурганних поховань Лівобережного Лісостепу кінця VII — початку III ст. до н. е. Особлива увага приділяється класифікації, визначенню центрів виробництва та вузької хронології цих амфор.

Амфори — найважливіші джерела наших уявлень про торговельні зв'язки між античними центрами Північного Причорномор'я та місцевим варварським населенням. Функціонально вони виконували роль тари для транспортування та збереження різних продуктів, насамперед вина та олії¹.

Всупереч попереднім уявленням², результати нових археологічних досліджень переконливо свідчать, що за своїм змістом амфорна тара з пам'яток Лівобережної Лісостепової України скіфського часу відрізняється значною різноманітністю. Навіть у архаїчну добу разом з основними групами амфор хіоського, «протофасоського», фасоського, лесбоського, самоського виробництва³ тут були знайдені амфори з Мілета, Клазомен та керамічна тара інших невизначених поки що центрів. Частка амфор невідомих центрів, знайдених на поселеннях, ще досить значна. Наприклад, на східному укріпленні Більського городища їхня кількість досягає 38,1%⁴.

Особливу зацікавленість викликає вивчення цілих посудин, які походять з підкурганних поховань. Насамперед завдяки цим знахідкам з'явилась можливість проведення метричних та морфологічних досліджень, які мають важливе значення для встановлення стандартів амфор та локалізації цієї керамічної тари за центрами виробництва.

Враховуючи відсутність спеціальних публікацій більшості типів амфор з лісостепових районів України, пропонуємо деталізований опис цієї категорії античного імпорту, знайденого в курганах Дніпровського Лівобережжя. Метричні характеристики всіх цілих амфор наведено у таблиці.

Найдавнішими зразками керамічної тари серед знахідок у Лівобережній Лісостеповій Україні є амфори іонійського виробництва. До продукції Хіоса необхідно віднести дві однакові розмальовані амфори, знайдені в кургані № 1 у с. Коломак⁵. Їхні морфологічні ознаки такі: тулуб яйцеподібної форми з чітко окресленим переходом від лійчастого горла до плечей, ніжка сформована у вигляді низького і широкого піддона (рис. 1, 1, 2). Прикрашені амфори з Коломака подвійними та потрійними горизонтальними стрічками червоного лаку завширшки 1—1,5 см на плечах та тулубі, двома пересіченими стрічками лаку на горлі, горизонтально розміщеною вісімкою на плечах та широкими стрічками лаку на вінцях, ручках і піддоні. Три вузькі стрічки лаку оперізують тулуб амфор у середній їх частині.

Повну аналогію цим амфорам становить розмальована посудина з поховання № 5 кургану № 14 групи «Красногорівка III» на Нижньому Дону⁶.

І.Б. Зеест подібні амфори зі світлим облицюванням та складним візерунком, нанесеним лакоподібною темною фарбою, датувала кінцем VII — початком VI ст. до н. е. та звертала увагу на те, що мотив такого малюнка збігається з орнаментациєю хіоських амфор⁷. Такої ж думки про час та місце виробництва подібних амфор дотримуються П. Дюпон⁸ та С.Ю. Монахов⁹, які переконливо довели помилковість висновку А.П. Абрамова про їхнє походження з Родосу¹⁰. До іонійського типу відніс амфори з Коломака Г. Коссак і датував їх останньою чвертю VII — першою половиною VI ст. до н. е.¹¹

Одна амфора мілетського виробництва походить зі зруйнованого кургану № 15 Верхньогіївської групи біля м. Люботин¹². Вона має яйцеподібний тулуб на низькому піддоні діаметром 10 см, лійкоподібне розширене горло з трьома жолобами, комірцевої форми вінець, прикріплені під нахилом до горла петельчасті ручки

(рис. 1, 3). Глина у неї жовто-брунатного кольору, м'яка, з невеликою домішкою слюди та дрібного піску.

За своїми морфологічними ознаками цей екземпляр нагадує амфору з поховання № 2 Реп'яхової Могили, віднесена авторами розкопок до типу фасоських другої половини VI ст. до н. е.¹³. Ця серія амфорної тари, внаслідок її принципової важливості для датування та періодизації пам'яток ранньоскіфської культури, викликала серед дослідників жвавий інтерес. Так, Г. Коссак відніс амфору з Реп'яхової Могили до іонійської продукції, а саме поховання по іонійському глечуку датував кінцем VII — першою половиною VI ст. до н. е.¹⁴. З визначенням мілетського походження погоджується і І.М. Медведська, але датувала її останньою чвертю VII ст. до н. е.¹⁵. На підставі матеріалів Ягорлицького поселення існування мілетських амфор з трьома жолобами на горлі В.В. Рубан датує часом не пізніше початку VI ст. до н. е., вважаючи їх найранішим варіантом у цій серії¹⁶. С.Ю. Монахов виступив проти зниження часу існування амфори з Реп'яхової Могили і датував її першою половиною VI ст. до н. е.¹⁷.

В цілому з таким висновком погоджуються Н.М. Бокій та В.С. Ольховський, але з зауваженням того, що амфори з Реп'яхової Могили та подібна їй амфора з Новоолександрівки не мають підстав для їх датування раніше другої чверті VI ст. до н. е.¹⁸. В свою чергу, в питанні про час існування мілетських амфор з трьома жолобами на горлі ми зупиняємося на їх датуванні першою половиною VI ст. до н. е., на що вказує весь комплекс поховання Реп'яхової Могили та стратиграфічні спостереження на Ягорлицькому поселенні.

До архаїчного періоду належать амфори на «складнопрофільованій ніжці», атрибутовані І.Б. Зеест як «протофасоські». Цілі екземпляри таких амфор походять з курганів № 5 біля с. Волківці, № 6 біля с. Постаумуки в Посуллі, № 1 біля с. Тетюшине на Харківщині (рис. 1, 4), а в уламках — з кургану № 18 біля с. Куп'єваха в басейні р. Ворскла¹⁹ (рис. 1, 4, б). Всі вони мають округлий тулуб з розташуванням

Метричні характеристики амфор з Дніпровського Лісостепоного Лівобережжя

Пам'ятки	Центр виробництва	Лінійні розміри (мм)				
		H ₀	H ₁	H ₃	D	d
Коломак, кург. № 1	Хіос	505	255	135	370	130
Коломак, кург. № 1	Хіос	540	250	105	400	130
Коротич, кург. № 2	Хіос	605	270	100	315	90
Коротич, кург. № 2	Хіос	610	275	100	320	92
Протопопівка, кург. № 1, 1973 р.	Хіос	640	295	95	300	110
Протопопівка, зруйнований кург.	Фасос	500	240	72	386	110
Люботин (В.Гіївка), кург. № 15	Мілет	530	258	122	400	120
Тетюшине, кург. № 1	«Протофасос»	502	230	108	390	111
Старий Мерчик-IV, кург. № 5	Фасос (тип брама Силена, № 2, 16)	560	260	170	316	88
Куп'єваха, кург. № 17	Самос	430	190	105	260	95
Куп'єваха, кург. № 20	Самос	505	220	108	350	112
Олефірщина, кург. № 2	Самос	448	215	100	282	95
Мала Рогозянка-I, кург. № 2	Менда	525	260	120	370	91
Старий Мерчик-III, кург. № 6	Менда	595	340	270	295	90
Куп'єваха, кург. № 1 (1980 р.)	Менда	810	328	675	320	88
Старий Мерчик-III, кург. № 10	Геракля	636	300	240	260	80
Старий Мерчик-IV, кург. № 4	Геракля	595	285	225	290	72
Старий Мерчик-III, кург. № 3	Солоха-I	633	295	155	430	84
Старий Мерчик-III, кург. № 12	Пепарет	675	315	210	306	80

П р и м і т к и: H₀ — глибина посудин; H₁ — висота верхньої частини; H₃ — висота горла; D — найбільший діаметр тулуба; d — внутрішній діаметр вінця.

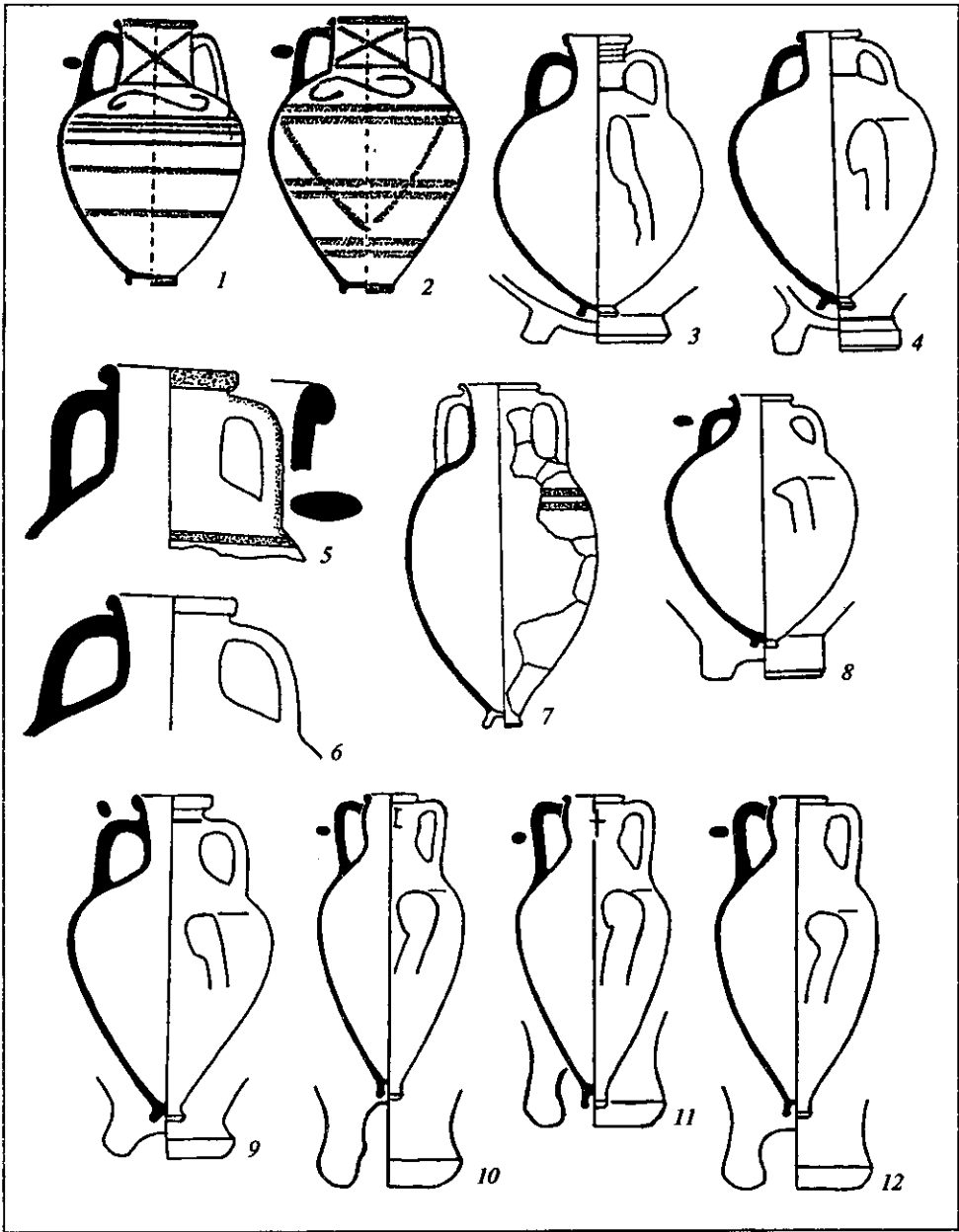

Рис. 1. Античні амфори VI — першої половини V ст. до н. е.: 1, 2 — Коротич, к. № 1; 3 — Люботин (Верхньогійовська група), к. № 15; 4, 7 — Тетюшине, к. № 1; 5 — Куп'єваха, к. № 19; 6 — Куп'єваха, к. № 18; 8 — Протопопівка, зруйнований курган 1976 р.; 9 — Куп'єваха, к. № 17; 10—11 — Коротич, к. № 2; 12 — Протопопівка, к. № 1, 1973 р.

максимального діаметра вище центральної горизонтальної лінії. Вінця у них масивні у вигляді відігнутого назовні еліпсоліподібного у перетині валика з підрізкою. Ручки поставлені під невеликим нахилом до вінців. Ніжка має вигляд низького широкого профільованого піддону і, як правило, з чітко окресленим переходом до тулуба.

Амфора з Тетюшинського кургану має такі важливі хронологічні ознаки, як наявність у місці з'єднання горла з верхньою частиною тулуба валика та жовто-брунатну глину з прошарком сірого кольору в середині черепка. Помітні домішки слюди та піску. Відповідно до класифікації А.П. Абрамова, такі амфори об'єднані в тип Б і датуються третьою — початком четвертої чверті VI ст. до н. е., тобто 550—520 рр. до н. е.²⁰ Найближчу аналогію цій амфорі становлять знахідки в кургані біля с. Ку-

цеволівка²¹ та з Березанського колодязя № 5²², де вони датуються третьою чвертю VI ст. до н. е. Таке визначення часу існування подібних «протофасоських» амфор підтверджується тією обставиною, що в Тетюшинському кургані була знайдена і клазоменська амфора з двома горизонтальними смугами червоного лаку у верхній частині тулуба (рис. 1, 7). Подібний екземпляр походить з Ольвійської землянки 1975 р., який датується С.Ю. Монаховим третьою чвертю VI ст. до н. е.²³

Амфори з Вовківецького та Поставмуківського курганів В.А. Іллінська²⁴ датувала кінцем VI — початком V ст. до н. е., а Н.О. Онайко²⁵ — кінцем VI—V ст. до н. е. Враховуючи те, що у цих посудин відсутній чітко окреслений перехід ніжки до тулуба та нижня частина тулуба має конусоподібну форму, час їх існування дійсно необхідно обмежити кінцем VI — початком V ст. до н. е. Як помітила І.Б. Зеєст, більшість подібних амфор трапляється в комплексах першої половини V ст. до н. е.²⁷ Взагалі курганів пізньоархаїчного часу з античними виробами розкопано ще мало. Можливо, що тимчасове скорочення надходження вина у Лівобережний Лісостеп наприкінці VI ст. до н. е. було пов'язане з подіями скіфсько-перської війни та подальшим тиском скіфів на лісостепові племена.

На жаль, центр виробництва амфор зі «складнопрофільованими ніжками» поки що залишається невизначеним. У науковій літературі висловлюється припущення про те, що «протофасоські» амфори виготовлялися в різних майстернях Стародавньої Греції, особливо Іонії — Мілетом, Самосом та іншими близькими до них іонійськими центрами²⁹.

Ще одна амфора архаїчного періоду була знайдена в похованні кургану № 6 біля с. Басівка²⁹. Всупереч твердженню Н.О. Онайко, ця посудина належить не до «протофасоської» групи, а до амфор з денцем у вигляді зрізаного конусу або зі «склянокоподібною ніжкою». Більшість дослідників пов'язують їх виробництво з о-вом Лесбос або з якимось еолійським полісом на узбережжі Малої Азії³⁰.

Визначення абсолютної хронології амфори з Басівського кургану викликають великі ускладнення. За класифікацією А.П. Абрамова, вона належить до I типу амфор з денцем у вигляді зрізаного конусу, який за комплексом з Антисси датується VII — першою половиною VI ст. до н. е.³¹ Н.О. Лейпунська подібні амфори з низькою пустотілою ніжкою без ямки включила до I підгрупи і на підставі стратиграфічних спостережень дійшла висновку, що вони почали надходити до Ольвії з початку другої половини VI ст. до н. е. На думку Н.М. Бокій та В.С. Ольховського, амфори I типу виготовлялися протягом близько 70 років з початку VI ст. до н. е.³³ Свого часу В.А. Іллінська датувала комплекс з цього кургану V ст. до н. е.³⁴, а Н.О. Онайко, за знайденням тут дзеркалом, — другою половиною VI ст. до н. е.³⁵

Вирішуючи це питання, необхідно звернути увагу на те, що подібні амфори з'являються в культурних шарах Ольвії та Березані тільки з середини VI ст. до н. е. й існують протягом майже всієї другої половини цього століття³⁶. Дещо вужчу хронологію амфори з Басівки дозволяє встановити наявність у неї багатьох спільних морфологічних рис (форма горла, тулуба, ніжки) зі знахідками в комплексі Березанського колодязя № 5 та Куцеволівському кургані, які датуються третьою чвертю VI ст. до н. е.³⁷ В той же час лесбоські амфори останньої чверті VI ст. до н. е. з затопленої частини Патрею мають вже явні відмінності від попередніх зразків³⁸.

До архаїчного періоду відносять і клазоменські амфори. Відомі вони за знахідками в курганах № 1 біля с. Тетюшине, № 3 біля Басівки³⁹ та № 19 біля с. Куп'єваха⁴⁰. Усі вони розписані по вінцях, ручках та тулубу стрічками червоного або бурого лаку (рис. 1, 5, 7). Горло у них пряме, трохи розширене доверху, вінця округлі. За аналогіями з Ольвії, Березані⁴¹ та кургану в урочищі Галушине⁴², можна датувати їх серединою — третьою чвертю VI ст. до н. е.

Усі характеризовані вище амфори VI ст. до н. е., окрім мілетських, нерідко трапляються під час розкопок місцевих городищ та селищ, але поки що не повністю відбивають увесь асортимент керамічної тари, яка надходила до Північного Причорномор'я та лісостепових племен. Наприклад, у підкурганних похованнях невідомі знахідки самоських, хіоських та корінфських амфор кінця VI — початку V ст. до н. е., які зафіксовані на городищах басейну Ворскли та Сіверського Дінця⁴³. З урахуванням останніх у нас є всі підстави стверджувати, що племена Лівобережного Лісостепу одержували аналогічні імпортні товари в амфорах, як і мешканці Березанського поселення (Борисфена) та Ольвії. Це явище пояснюється тим, що в економіці перших грецьких поселень Північного Причорномор'я головну роль відігравала торгівля

з метрополією (Мілетом) та іншими іонійськими центрами⁴⁴, а завдяки їх посередницькій діяльності аналогічні товари надходили і в лісостепові райони Східної Європи.

Суттєві зміни у торговельно-обмінних зв'язках між античними центрами Північного Причорномор'я та лісостеповими племенами відбулися у V ст. до н. е. Перше місце у тому столітті займає група амфор хіоського виробництва.

Три хіоські амфори відомі за знахідками в курганах № 1 (1973 р.) біля с. Протопопівка та с. Коротич на Харківщині (рис. 1, 10—12). Всі вони належать до «розвиненого» варіанту IV-V пухлогорлого типу за класифікацією В.В. Рубана⁴⁵, або пізнього варіанту раннього типу за термінологією І.Б. Брашинського⁴⁶. Вінці в них у перетині наближаються до кола, горло має характерну припухлість, яка різко відділяється від верхньої частини тулуба посудини з відносно похилими плечима. Ніжки сформовані у вигляді кільцевого піддону, розширеного у нижній частині. Перехід від випуклої нижньої твірної до зовнішньої позначений гранню. Виймка у підодшві ніжки має грибоподібну форму. Глина світло-брунатного кольору з білими домішками вапняку та частинок слюди. На горла амфор з Коротича були нанесені бурим лаком знаки у вигляді хреста та вертикальної риски.

Подібні зразки хіоських амфор походять з ольвійської ями № 421 (1979 р.), будинку № 24 з Керкінітіди, патрейського складу № 2, ями № 4 з поселення Надлиманське III та інших пам'яток⁴⁷. За новітніми даними, всі вони датуються у межах 80—70-х років V ст. до н. е.⁴⁸ Від більш ранніх хіоських амфор кінця VI—початку V ст. до н. е. вони відрізняються відсутністю слідів нанесення фарби на вінця, ручки та тулуб.

У зруйнованому 1976 р. кургані біля с. Протопопівка була знайдена піфойдна фасоська амфора типу «ворота Силена, № 2, 1б» (рис. 1, 8). Вона має коротке горло, похилі та широкі плечі, масивні короткі ручки, низьку «бутоноподібну» ніжку з невеликим заглибленням на підодшві. Глина червоно-брунатна з дрібним вапняком та слюдою. За своїми розмірами та морфологічними ознаками ця фасоська амфора дуже близька до посудин з афінського колодязя Q 12:3, де вони датуються першими двома десятиріччями V ст. до н. е.⁴⁸

Про надходження в тому столітті амфорної тари самоського виробництва до Лівобережного Лісостепу свідчать знахідки в курганах № 17, 20 біля с. Куп'єваха та № 2 біля с. Олєфірщина ворскльської групи пам'яток (рис. 1, 9). Всі вони мають комірцеву форму вінця та циліндричне, дещо розширене доверху горло. Їх похилі плічка переходять в округлий конусоподібної форми тулуб з короткою і низькою ніжкою, яка має невеликий циліндричний стовбур з профільованою підодшвою. Глина світла, червоно-оранжевого кольору з домішками слюди, дрібного піску, вапнякових включень. У амфор з Куп'євахи нижче вінців на горлі прокреслені борозни.

За своїми морфологічними ознаками ці зразки керамічної тари схожі з амфорами так званого мілетсько-самоського кола, але найближчі аналогії відмічаються серед амфор тільки самоського виробництва, знайдених в колодязі Q 12:3 в Афінах. Датуються 500—480 рр. до н. е.⁴⁹

За визначенням С.Ю. Монахова, до «протофасоських» амфор першої половини V ст. до н. е. належить амфора в кургані № 1 біля с. Риги на Полтавщині⁵⁰. У неї коротке горло з масивним валикоподібним вінцем, похилі плечі та конусоподібна нижня частина тулубу. Аналогічні за формою зразки були знайдені 1939 р. у похованнях під баштою Мірмекія, біля хут. Суворово-Черкеський, в кургані № 9 біля с. Крилівці в Криму, у колодязі № 4 з Березані, ямі № 1 (1991 р.) з Патрея та в культурному шарі під час розкопок Тірітаки⁵¹.

Хіоські, фасоські та «протофасоські» амфори цього часу відомі за знахідками фрагментів керамічної тари багатьох місцевих городищ та селищ⁵². Тільки амфори з Лесбоса поки що не були знайдені в лісостепових курганах Дніпровського Лівобережжя та басейну Сіверського Дінця. Також звертає на себе увагу зникнення у першій половині V ст. до н. е. керамічної тари з Мілета та Клазомен, що характерно для пам'яток всього Північного Причорномор'я. Ця ознака пов'язується фахівцями з наслідками придушення іонійського повстання та зруйнування Мілета персами у 494 р. до н. е.⁵³

Незважаючи на велику кількість розкопаних курганів у Дніпровському Лівобережжі, поховання з амфорами другої половини V ст. до н. е. в них залишаються невідомими. Про надходження вина в керамічній тарі з Хіоса, Фасоса та Лесбоса в цей період ми маємо уявлення тільки за підсумками розкопок Більського, Люботинсь-

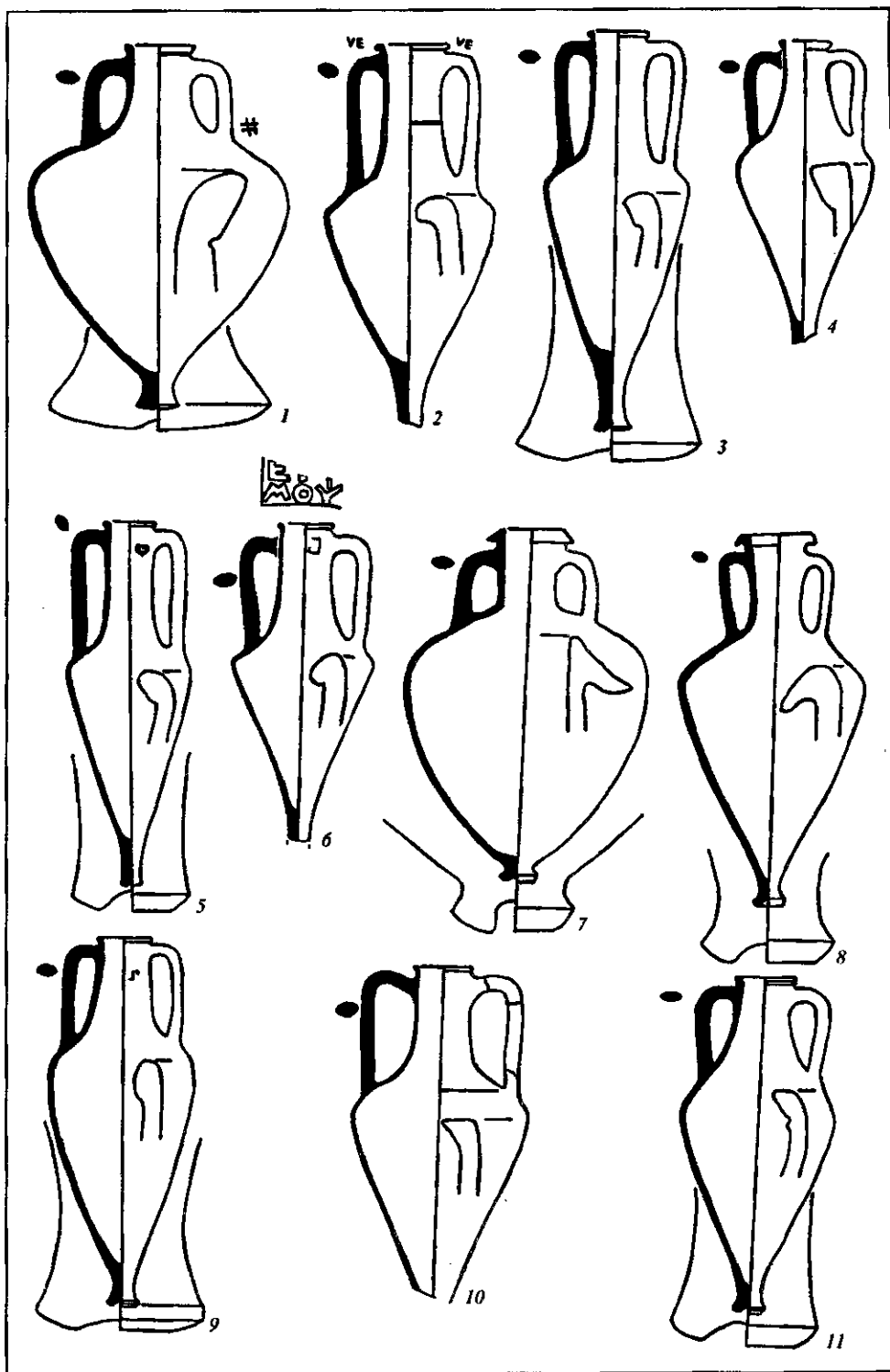

Рис. 2. Античні амфори IV ст. до н. е.: 1 — Мала Рогозянка — I, к. № 2; 2 — Старий Мерчик — III, к. № 6; 3 — Куп'єваха, к. № 1 (1980); 4 — Циркуни, к. № 1; 5 — Старий Мерчик — III, к. № 10; 6 — Старий Мерчик — IV, к. № 4; 7 — Старий Мерчик — IV, к. № 3; 8 — Пісочин, к. № 18; 9 — Старий Мерчик — III, к. № 12; 10 — Старий Мерчик — IV, к. № 5; 11 — Пісочин, к. № 8, п. № 1

кого, Коломацького, Кукулевського городищ та селища біля урочища Шовкове⁵⁴. Проте на всіх згаданих вище пам'ятках знахідок уламків амфор того часу надто мало у порівнянні з комплексами попереднього періоду. Цей спад торговельної активності характеризується не тільки скороченням списку виноробних центрів, а й кількістю знахідок. Наприклад, на Більському городищі з 1272 визначених уламків амфор датуються V ст. до н. е. тільки 102 екземпляри, що становить близько 10 % всієї колекції⁵⁵. Подібна картина спостерігається і на Люботинському городищі⁵⁶.

Про скорочення торговельних зв'язків між грецькими містами та скіфськими племенами у всьому Подніпров'ї в другій половині V ст. до н. е. писала свого часу Н.О. Онайко⁵⁷. Спроба пояснити причини цього явища ускладненням стосунків між скіфами та Ольвією⁵⁸ викликає справедливі заперечення у археологів-антикознавців⁵⁹. Скоріше за все головну причину скорочення греко-варварських торговельних зв'язків необхідно шукати в ускладненні внутрішньополітичного життя в самій Скіфії. Як переконливо довів А.Ю. Алексєєв, Скіфія V ст. до н. е., особливо його другої половини, характеризується частими міжусобицями⁶⁰. Тільки події того періоду могли вплинути на значне зменшення надходження античного імпорту до скіфів та їх північних сусідів.

Пожвавлення у греко-варварській торгівлі відбулося на початку IV ст. до н. е., тобто зразу після стабілізації внутрішньої обстановки. Насамперед про це свідчать знахідки амфорної тари багатьох центрів виробництва не тільки на поселеннях, а й в підкурганних похованнях.

У той період вперше з'являються амфори з так званою чаркоподібною ніжкою, походження яких пов'язують з виробництвом Менди⁶¹. Найраніший зразок мєндійських амфор було знайдено в кургані № 2 групи I біля с. Мала Рогозянка на Харківщині (рис. 2, 1). Він являє собою широко розповсюджений варіант амфор, відомий за знахідками амфор перших двох десятиріч IV ст. до н. е. у херсонеському колодязі 1992 р., аджигольському кургані 1N, ніконійському складі 1960 р. та на місці корабельної аварії у Портічелло⁶².

Ще дві цілі амфори Менди походять з курганів № 6 біля с. Старий Мерчик та № 1 (1980) біля с. Куп'єваха на Харківщині. Перша з них має високе, майже циліндричне горло з перекресленою смугою в середній частині та відносно невеликий діаметр тулуба (рис. 2, 2). За першою знахідкою подібні амфори були віднесені до так званого мелітопольського типу⁶³. На обох ручках цієї посудини ретроградно було нанесено клеймо з великими літерами «ЛЕ». За класифікацією Й.Б. Брашинського, таке клеймо входить до складу найпізніших гераклейських клейм V групи, яка датується першою чвертю III ст. до н. е.⁶⁴ Ідентичне клеймо було зафіксоване на амфорі з Кам'янського городища і, за визначенням Б.М. Гракова, воно «майже напевно гераклейське», датується першою половиною III ст. до н. е.⁶⁵ Такої думки дотримувались Н.О. Онайко та Д.Б. Шелов⁶⁶. Проте типологічно ця амфора та клеймо з літерами «ЛЕ» знаходять повну аналогію з амфорами, що походять з кургану Жовтока-м'янка другої половини IV ст. до н. е.⁶⁷ Подібні амфори та клейма С.Ю. Монахов переконливо відніс до продукції Менди і датував їх 30-ми роками IV ст. до н. е.⁶⁸ Приблизно тим часом датується і мєндійська амфора з Куп'єваського могильника (рис. 2, 3), яка нагадує амфори з курганів Чортомлик та Огуз⁶⁹.

У курганах Лівобережної Лісостепової України нерідко трапляються амфори Гераклеї Понтійської. Цілі амфори I типу (за Й.Б. Брашинським) були знайдені в курганах № 6 біля с. Старе та № 1 групи IV біля хут. Настельного⁷⁰. На горлі останньої зафіксовано дворядкове фабрикантське клеймо з іменем Піроніда (ΠΥΡΟ | ΝΙΔΑ), добре відомого за знахідками з Єлизаветського могильника, Ольвійського складу 1947 р. і поселення «Шпиль» у Криму⁷¹. За спостереженням С.Ю. Монахова, їхня верхня хронологічна межа встановлюється не пізніше кінця 90-х років IV ст. до н. е., але більшість дослідників датує ці комплекси 380—370 рр. до н. е.⁷²

Гераклейська амфора II типу з кургану № 10 біля с. Старий Мерчик мала на горлі енгліфічне клеймо у вигляді листа плюща, всередині якого були розміщені скорочені літерні сполучення ΔΙ та ΕΙ (рис. 2, 5). Враховуючи аналогії з Тамані та Кам'янського городища, ця амфора може бути датована серединою — третьою чвертю IV ст. до н. е.⁷³

Великий інтерес викликає гераклейська амфора II типу з енгліфічним дворядковим клеймом у прямокутній рамці з фабрикантським іменем Етюма (ΕΤΥ | ΜΟΥ), яка була знайдена в кургані № 4 групи IV біля с. Старий Мерчик (рис. 2, 6). Подібні клейма вже добре відомі. Зафіксовані на амфорах з кургану Александрополь, Кам'янсь-

кого городища, поховання № 59 Миколаївського могильника, курганів № 4, 11 групи «П'ять братів», № 9 біля с. Піски, комплексу XII Біглицького могильника та Тіри⁷⁴. Свого часу М.І. Ростовцев та Й.Б. Брашинський датували амфору з Александрополя початком III ст. до н. е.⁷⁵, але вищенаведені аналогії дозволяють відносити амфору з подібними клеймами до другої половини останньої чверті IV ст. до н. е.⁷⁶. З урахуванням того, що у амфори зі Старого Мерчика ще в давнину була відбита ніжка, а місце зламу ретельно затерте, комплекс цього поховання необхідно датувати самими останніми роками IV ст. до н. е. або рубежем IV—III ст. до н. е.

До групи амфор гераклейського виробництва можна віднести знахідку з кургану № 15 біля с. Олєфірщина⁷⁷. Найближчі аналогії їй становлять амфори з Двогорбої Могили, місця корабельної аварії біля Донузлава, кургану № 9 (1906 р.), Єлизаветівського могильника та приміщення № 27 Керкінітіди, де вони датуються від рубежу V—IV ст. до н. е. до першого десятиріччя IV ст. до н. е.⁷⁸.

Серед керамічної тари з місцевих курганів добре відомі амфори типу Солоха I. Одна така ціла амфора була знайдена в кургані № 3 групи III біля с. Старий Мерчик (рис. 2, 7). Вона відрізняється широким округлим тулубом, невисоким прямим горлом з сильно виступаючим назовні вінцем та широкою низькою ніжкою. На її горлі червоною фарбою нанесено діпінті «ІГЛ». Подібні амфори походять з курганів № 2, 3 біля с. Старе та № 6 біля с. Іванівка⁷⁹. В літературі такі амфори дістали назву амфор «з грибоподібними вінцями». За найближчою аналогією з кургану Солоха старомерчицька та іванівська амфори датуються 80-ми роками IV ст. до н. е.⁸⁰. Питання про місце виробництва таких амфор поки що залишається до кінця не з'ясованим. На сучасному рівні знань встановлено, що амфори різноманітних форм, але з обов'язковим грибоподібним вінцем виготовлялися на Самосі, Родосі, Накосі, Паросі, у Великій Греції, Сицилії, на Кніді та Ікосі⁸¹.

Такого висновок підтверджується ознаками амфори з кургану № 18 Пісочинського могильника, яка нагадує тип Солоха I (рис. 2, 8), але відрізняється від нього меншим діаметром тулуба та більш стрункими пропорціями. За морфологічними ознаками ця амфора має аналогії серед керамічної тари з Кніду⁸². Знайдена у контексті з чорнолаковим канфаром другої половини IV ст. до н. е.

До амфор з о-ва Пепарет (тип Солоха II) належить знахідка в кургані № 12 групи III Старомерчицького могильника. Вона має конусоподібний тулуб, високе горло, довгу циліндричну ніжку з розширеною округлою підшовою з ямкою в її центрі (рис. 2, 9). Глина світло-брунатного кольору з рожевим відтінком та значною кількістю слюдянистих вкраплень. На її горлі червоною фарбою нанесено діпінті.

Подібні амфори часто трапляються в античних центрах Північного Причорномор'я, на Кам'янському та Знаменському городищах Степової Скіфії, Більському городищі на Ворсклі, а також серед матеріалів поховань вищої скіфської знаті — в курганах Солоха, Чортмлик та Товста Могила⁸³. Датуються першою половиною та третьою чвертю IV ст. до н. е.

Амфори фасоського виробництва знайдені в трьох курганах — біля с. Циркуни, Пісочин (№ 8, поховання № 1) та Старого Мерчика (№ 5, група IV). Циркунівська амфора (рис. 2, 4) належить до типу «конусоподібних» і за такою морфологічною ознакою, як звуження стінок у нижній частині тулуба, стоїть поряд з амфорами з Порфмія та Ніконія, які датуються першою третиною IV ст. до н. е.⁸⁴. Амфора з Пісочинського могильника репрезентує фасоські амфори біконічного типу (рис. 2, 11) і за знахідками поряд з нею чорнолакового канфару та золотих пластинок від тари датується третьою чвертю IV ст. до н. е. До більш пізніших часів належить амфора з Старого Мерчика. За своїми розмірами та морфологією вона входить до нового типу фасоської тари з конусоподібним тулубом, який приходить на зміну біконічному типу на межі третьої та останньої чверті IV ст. до н. е. (рис. 2, 10). Найближчі аналогії цьому екземпляру знаходяться серед амфор поселення Панське I, кургану № 4 (1908 р.) Єлизаветівського могильника та Зеленського кургану, які датуються кінцем IV — початком III ст. до н. е.⁸⁵.

Нарешті, уламки від двох херсонеських амфор були зафіксовані серед залишків тризни в кургані № 1 та в похованні № 1 кургану № 3 біля с. Старий Мерчик (група IV). Від першої з них залишилися фрагменти вінця з валикоподібним потовщенням і підрізкою, а від другої — уламок вінця у вигляді округлого зовнішнього валика з глибокою підрізкою. Колір глини у них відповідно світло-коричневий та червоно-коричневий. Серед штучних домішок помітні дрібні білі непрозорі вапнякові крихі-

тки та слюдяні блискітки. Морфологічні ознаки вінців вказують на датування цих амфор херсонеського виробництва кінцем IV — початком III ст. до н. е.⁸⁶

Аналіз амфорної тари з курганів IV ст. до н. е. свідчить про те, що в той період переважало постачання до лісостепових племен Дніпровського Лівобережжя товарів в амфорах з Менди, Гераклеї Понтійської, Фасосу, Херсонесу і дещо менше — з Пепарета та Кніду. Амфори родоського, сінопського, боспорського та коського виробництва поки що не були знайдені в поховальних пам'ятках, але відомі на місцевих городищах та селищах. Така особливість набору амфорної тари з лісостепових курганів пояснюється тим, що вино з останніх центрів виробництва було низького гатунку і споживалося представниками рядового населення в самому кінці IV — на початку III ст. до н. е., коли в різних регіонах Скіфії припиняється спорудження курганів.

Наведені матеріали дозволяють дійти таких висновків щодо поширення амфорної тари у Дніпровському Лісостеповому Лівобережжі та торговельно-обмінних зв'язків між місцевим населенням і античними центрами Північного Причорномор'я:

1. В архаїчному періоді (кінець VII — VI ст. до н. е.) завдяки посередницькій діяльності Ольвії, Березанського та Ягорлицького поселень до племен, які мешкали в Дніпровському Лівобережному Лісостепу, надходили товари в амфорах з Хіосу, Лесбосу, Клазомен, Мілета та інших іонійських центрів. Всі вони проникали до Лісостепу по Дніпру та його лівими притоками.

2. Значні зміни у постачанні вина до лісостепових племен відбулися у V ст. до н. е. На його початку зникає керамічна тара з Мілета та Клазомен і на перше місце виходять амфори Хіоса, Самоса, Фасоса та «протофасоського» типу. Ця особливість набору амфорної тари була притаманна для всього Північного Причорномор'я і справедливо пов'язується з наслідками придушення персами іонійського повстання та загибелі Мілета у 494 р. до н. е. Можливо, саме в той період почали функціонувати інші торговельні шляхи — сухопутний Муравський та по Сіверському Дінцю.

3. Друга половина V ст. до н. е. характеризується спадом економічних зв'язків між античними центрами та населенням Подніпров'я, включаючи його Лісостепове Лівобережжя. Тут поки що не знайдено жодного підкурганного поховання з амфорами того періоду. Таке явище було зумовлене загостренням міжусобиць у самій Скіфії.

4. Нове піднесення у греко-варварських торговельно-обмінних взаємовідносинах припадає на IV ст. до н. е. Протягом цього періоду до лісостепових племен Дніпро-Донецького міжріччя надходило вино в амфорах мендейського, гераклеїського, фасоського, пепаретського, кнідського, херсонеського виробництва та в тарі типу Солюха-І. Такий набір амфор свідчить про те, що основними постачальниками вина у той час були Ольвія, Боспор та Херсонес.

5. Всі економічні зв'язки між античними центрами Північного Причорномор'я та лісостеповими племенами раптово припинилися на початку III ст. до н. е. Рубежем IV—III ст. до н. е. датується невелика кількість амфор з Родосу, Синопи, Косу та Боспору. Відомі вони тільки за матеріалами розкопок поселень.

6. Матеріали з поховальних пам'яток не підтверджують висновок Б.А. Шрамка про те, що розквіт торгівлі з античними центрами припадає на VI—V ст. до н. е.⁸⁷ Найвищого рівня розвитку греко-варварські торгово-обмінні зв'язки досягли тільки у IV ст. до н. е.

¹ *Зеест И.Б.* Керамическая тара Боспора // МИА. — 1960. — Вып. 83. — С. 5.

² *Онайко Н.А.* Античный импорт в Приднепровье и Побужье в VII—V веках до н. э. // САИ. — 1966. — Вып. Д1-27. — С. 51; *Петренко В.Г.* Правобережье Среднего Приднепровья в V—III вв. до н. э. // САИ. — 1967. — Вып. Д1-4. — С. 55—56.

³ *Шрамко Б.А.* Бельское городище скифской эпохи (город Гелон). — К., 1987. — Приложение II.

⁴ *Там же.* — С. 179.

⁵ *Радзиевская В.Е.* Курганы VI в. до н. э. у пос. Коломак на Харьковщине // СА. — 1985. — № 1. — С. 257—260.

⁶ *Монахов С.Ю.* Греческие амфоры в Причерноморье. Комплексы керамической тары VII—II вв. до н. э. — Саратов, 1999. — С. 35, табл. 2, 2.

⁷ *Зеест И. Б.* Указ. соч. — С. 70.

⁸ *Dumont P.* Amphores commerciales archaïques de la Grece de l'Est // PP. — 1982. — Fasc. CCIV — CCVII. — P. 194.

⁹ *Монахов С.Ю.* Указ. соч. — С. 35—37.

- ¹⁰ *Абрамов А.П.* Общие тенденции эволюции керамической тары Восточного Средиземноморья VII—I вв. до н. э. // *Традиции и инновации в материальной культуре древних обществ.* — М., 1990. — С. 78.
- ¹¹ *Kossack G.* Von den Antagen des skytho-iranischen Tierstil // *Skythika.* — München, 1987. — S. 76—81.
- ¹² *Бандуровский А.В., Буинов Ю.В., Дегтярь А.К.* Новые исследования курганов скифского времени в окрестностях г. Люботина // *Люботинское городище.* — Харьков, 1998. — С. 166—167.
- ¹³ *Ильинская В. А., Мозолевский Б.Н., Тереножкин А.И.* Курганы VI в. до н. э. у с. Матусов // *Скифия и Кавказ.* — К., 1980. — С. 53, 55.
- ¹⁴ *Kossack G.* Указ. соч. — S. 76—81.
- ¹⁵ *Медведская И.Н.* Периодизация скифской архаики и Древний Восток // *РА.* — 1992. — № 3. — С. 100—104.
- ¹⁶ *Рубан В.В.* Опыт классификации так называемых милетских амфор из Нижнего Побужья // *СА.* — 1991. — № 2. — С. 191.
- ¹⁷ *Монахов С.Ю.* Указ. соч. — С. 47.
- ¹⁸ *Бокий Н.М., Ольховский В.С.* Раннескифский курган на днепровском Правобережье // *РА.* — 1994. — № 2. — С. 157.
- ¹⁹ Про посульські кургани див.: *Онайко Н.А.* Античний импорт... в VII—V веках до н. э. — Табл. IV, 8, XXV, 83. Курган біля с. Тетюшине розкопав автор статті у 2000 р., а біля с. Куп'єваха — С.І. Берестнев у 1993 р. Матеріали зберігаються у Валківському та Богодухівському краєзнавчих музеях.
- ²⁰ *Абрамов А.П.* Классификация и периодизация амфор второй половины VI — первой половины V в. до н. э. // *РА.* — 1993. — № 4. — С. 84, 89. — Рис. 6.
- ²¹ *Бокий Н.М., Ольховский В.С.* Указ. соч. — С. 155. — Рис. 3,1.
- ²² *Монахов С.Ю.* Указ. соч. — С. 52, 54. — Табл. 6, 1—6.
- ²³ *Там же.* — Табл. 3,2.
- ²⁴ *Ильинская В.А.* Скифы Днепровского Лесостепного Левобережья (курганы Посулья). — К., 1968. — С. 74.
- ²⁵ *Онайко Н.А.* Античный импорт... в VII—V веках до н. э. — С. 59.
- ²⁶ *Монахов С.Ю.* Указ. соч. — С. 54.
- ²⁷ *Зеест И.Б.* Указ. соч. — С. 80. — Табл. V—VI, 15.
- ²⁸ *Лейтунская Н.А.* Керамическая тара из Ольвии. — К., 1981. — С. 23, 24; *Монахов С.Ю.* Указ. соч. — С. 49; *Рубан В.В.* Указ. соч. — С. 182.
- ²⁹ *Ханенко Б.Н., Ханенко В.И.* Древности Приднепровья. — К., 1900. — Вып. III. — Табл. LIV, 840.
- ³⁰ *Лейтунская Н.А.* Указ. соч. — С. 27; *Монахов С.Ю.* Указ. соч. — С. 42.
- ³¹ *Абрамов А.П.* Новые данные о торговых связях Боспора в VI—V вв. до н. э. // *Очерки археологии и истории Боспора.* — М., 1992. — Рис. 3; А-1.
- ³² *Лейтунская Н.А.* Указ. соч. — С. 53.
- ³³ *Бокий Н.М., Ольховский В.С.* Указ. соч. — С. 157.
- ³⁴ *Ильинская В.А.* Указ. соч. — С. 78.
- ³⁵ *Онайко Н.А.* Античный импорт... в VII—V веках до н. э. — С. 65, 109.
- ³⁶ *Брашинский И.Б.* Методы исследования античной торговли. — Л., 1984. — С. 131. — Табл. VI, 2; XXVI, 2а; *Лейтунская Н.А.* Указ. соч. — С. 53, 68.
- ³⁷ *Бокий Н.М., Ольховский В.С.* Указ. соч. — С. 151—161.
- ³⁸ *Монахов С.Ю.* Указ. соч. — С. 42.
- ³⁹ *Онайко Н.А.* Античный импорт... в VII—V веках до н. э. — С. 20, 58, каталог, № 43.
- ⁴⁰ Розкопки С.І. Берестнева у 1993 р. Матеріали зберігаються в Богодухівському краєзнавчому музеї.
- ⁴¹ *Монахов С.Ю.* Указ. соч. — С. 42—43, 54.
- ⁴² *Онайко Н.А.* Античный импорт... в VII—V веках до н. э. — Табл. IV, 5.
- ⁴³ *Зеест И.Б.* Указ. соч. — С. 51—52; *Шрамко Б.А.* Бельское городище... — С. 179, приложение II.
- ⁴⁴ *Лейтунская Н.А.* Указ. соч. — С. 68.
- ⁴⁵ *Рубан В.В.* О хронологии раннеантичных поселений Бугского лимана (по материалам хиосских амфор) // *Материалы по хронологии археологических памятников Украины.* — К., 1982. — С. 107.
- ⁴⁶ *Брашинский И.Б.* Греческий керамический импорт на Нижнем Дону. — Л., 1980. — С. 15, 16; *Зеест И.Б.* Указ. соч. — Табл. III. — Рис. 11, а, б, е.
- ⁴⁷ *Абрамов А.П., Масленников А.А.* Амфоры из раскопок на мысе Зюк // *СА.* — 1991. — № 3. — Табл. 2, 1—15; *Монахов С.Ю.* Указ. соч. — Табл. 22, 2; 23, 1; 24, 1—6; 26, 1—2.
- ⁴⁸ *Монахов С.Ю.* Указ. соч. — С. 63.
- ⁴⁹ *Брашинский И.Б.* Методы исследования... — Табл. III; *Монахов С.Ю.* Указ. соч. — С. 45—46; табл. 10, 412.

- ⁵⁰ *Монахов С.Ю.* Указ. соч. — Табл. 31, 3.
- ⁵¹ *Гайдукевич В.Ф.* Раскопки Тиритак в 1935—1940 гг. // МИА. — 1952. — № 25. — С. 85. — Рис. 104, 3; *Монахов С.Ю.* Указ. соч. — Табл. 16, 1—2; 18, 1—3; 31, 1.
- ⁵² *Зеест И.Б.* Указ. соч. — С. 51—52; *Онайко Н.А.* Античный импорт в Приднепровье и Побужье в VII—V вв. до н. э. — С. 22—23; *Шрамко Б.А.* Бельское городище... — С. 179; *Шрамко Б.А.* Люботинское городище. — Харьков, 1998. — С. 9—128.
- ⁵³ *Абрамов А.П., Масленников А.А.* Указ. соч. — С. 239; *Монахов С.Ю.* Указ. соч. — С. 114.
- ⁵⁴ *Зеест И.Б.* Указ. соч. — С. 51; *Либеров П.Д.* Памятники скифского времени бассейна Северного Донца // МИА. — 1962. — № 113. — С. 47; *Радзиевская В.Е.* Основные итоги раскопок Коломакского городища // История и археология Слободской Украины. — Харьков, 1992. — С. 178; *Шрамко Б.А.* Бельское городище... — С. 179; *Шрамко Б.А.* Люботинское городище... — С. 9—128.
- ⁵⁵ *Шрамко Б.А.* Бельское городище... — Приложение II.
- ⁵⁶ *Шрамко Б.А.* Люботинское городище... — С. 121. — Табл. 3.
- ⁵⁷ *Онайко Н.А.* Античный импорт... в VII—V вв. до н. э. — С. 52. — Рис. 8.
- ⁵⁸ *Виноградов Ю.Г.* Политическая история Ольвийского полиса. — М., 1989. — С. 90—109; *Марченко К.К.* Модель греческой колонизации Нижнего Побужья // ВДИ. — 1980. — № 1. — С. 142—143.
- ⁵⁹ *Крижицкий С.Д., Зубар В.М., Русяева А.О.* Античні держави Північного Причорномор'я. — К., 1998. — Т. 2. — С. 97—100; *Крижицкий С.Д., Отрепко В.М.* К проблеме формирования Ольвийского полиса // Ольвия и ее округа. — К., 1986. — С. 14—15.
- ⁶⁰ *Алексеев А.Ю.* Скифская хроника. — СПб., 1992. — С. 120.
- ⁶¹ *Брашинский И.Б.* Амфоры Менды (о локализации группы амфор с «рюмкообразными» ножками) // Художественная культура и археология античного мира. — М., 1976. — С. 67—74.
- ⁶² *Монахов С.Ю.* Греческие амфоры... — С. 167.
- ⁶³ *Зеест И.Б.* Указ. соч. — С. 89. — Табл. X—XI.
- ⁶⁴ *Брашинский И.Б.* Методы исследования... — С. 20.
- ⁶⁵ *Граков Б.Н.* Каменское городище на Днепре // МИА. — 1954. — № 36. — С. 93, № 57.
- ⁶⁶ *Онайко Н.А.* Античный импорт в Поднепровье и Побужье в IV—II вв. до н. э. // САИ. — 1970. — Вып. Д1-27. — С. 95, № 203.
- ⁶⁷ *Мозолевский Б.Н.* Скифский царский курган Желтокаменка // Древности степной Скифии. — К., 1982. — С. 203. — Рис. 11, 30, 32—34.
- ⁶⁸ *Монахов С.Ю.* Греческие амфоры... — С. 397.
- ⁶⁹ *Монахов С.Ю.* Греческие амфоры... — С. 407. — Табл. 181; *Полин С.В.* Амфоры кургана Чертомлык // *Алексеев А.Ю., Мурзин В.Ю., Ролле Р.* Чертомлык. — К., 1991. — Рис. 9, 2—3, 10, 2.
- ⁷⁰ *Багалея Д.И.* Раскопка курганов в Валковском и Богодуховском уездах Харьковской губернии летом 1903 г. // Тр. XIII АС. — Т. 1. — М., 1907. — С. 376; *Ильинская В.А.* Скифские курганы около г. Борисполя // СА. — 1966. — № 3. — С. 154—165; *Фиалко Е.Е.* Памятники скифской эпохи Приднепровской террасовой Лесостепи. — К., 1994. — С. 37. — Рис. 14, 1.
- ⁷¹ *Брашинский И.Б.* Керамические клейма Гераклеи Понтийской // НЭ. — 1965. — Т. V. — С. 22; *Брашинский И.Б.* Методы исследования... — С. 184; *Книпович Т.Н.* Ольвийская экспедиция // КСИИМК. — 1949. — Т. XXVII. — С. 26; *Монахов С.Ю.* Греческие амфоры... — С. 208.
- ⁷² *Монахов С.Ю.* Греческие амфоры... — С. 197, 208.
- ⁷³ *Брашинский И.Б.* Методы исследования... — С. 191. — Табл. 7, № 188; *Плешивенко А.Г.* Торговые связи Каменского городища (по амфорным клеймам) // Древности Степного Причерноморья и Крыма. — Запорожье, 1992. — Т. III. — С. 166. — Табл. 2, 8.
- ⁷⁴ *Брашинский И.Б.* Керамические клейма... — С. 27; *Гаврилюк Н.А.* История экономики Степной Скифии VI—III вв. до н. э. — К., 1999. — С. 48, 408; *Граков Б.А.* Указ. соч. — С. 88, № 10; *Мелюкова А.И.* Поселение и могильник скифского времени у села Николаевка. — М., 1975. — С. 154—155; *Монахов С.Ю.* Греческие амфоры... — С. 428—429, 431, 438; *Онайко Н.А.* Античный импорт... в IV—II вв. до н. э. — Каталог, № 193.
- ⁷⁵ *Брашинский И.Б.* Керамические клейма... — С. 26; *Ростовцев М.И.* Александропольская эллинистическая амфора // Памятники Музея изящных искусств. — М., 1912. — С. 149.
- ⁷⁶ *Монахов С.Ю.* Греческие амфоры... — С. 438; *Онайко Н.А.* Античный импорт... в IV—II вв. до н. э. — Каталог, № 193, 358, 412, 432.
- ⁷⁷ *Кулатова И.Н., Луговая Л.Н., Супруненко А.Б.* Курганы скифского времени междуречья Ворсклы и Псла. — Москва; Полтава, 1993. — С. 39. — Рис. 14, 17.
- ⁷⁸ *Монахов С.Ю.* Греческие амфоры... — Табл. 55, 2; 56, 2; 57, 7; 69, 1.
- ⁷⁹ *Онайко Н.А.* Античный импорт... в IV—II вв. до н. э. — Каталог, № 570—571.
- ⁸⁰ *Монахов С.Ю.* Греческие амфоры... — С. 243.

⁸¹ Там же. — С. 242.

⁸² Монахов С.Ю. Греческие амфоры... — С. 218, 219, 241—243, 247, 252.

⁸³ Каряка О.В. Амфоры Кам'янського городища // Археологія. — 1997. — № 4. — С. 114; Манцевич А.П. Курган Солоха, — Л., 1987. — С. 50—55; Манцевич А.П. Керамічна тара з кургану Солоха // Археологія. — 1975. — № 17. — С. 72—88; Мозолевський Б.М. Товста Могила. — К., 1979. — С. 23—25; Онайко Н.А. Античний импорт... в IV—II вв. до н. э. — С. 12, 56; Полин С.В. Указ. соч. — С. 372.

⁸⁴ Монахов С.Ю. Греческие амфоры. — Табл. 124, 2; 125, 4.

⁸⁵ Там же. — С. 530. — Табл. 206, 1; 220, 6.

⁸⁶ Бандуровский А. В., Буйнов Ю.В. Раскопки курганов в Валковском районе на Харьковщине // АБУ 1999—2000 рр. — К., 2000 (в печати).

⁸⁷ Шрамко Б.А. Бельское городище... — С. 126; Шрамко Б.А. Люботинское городище... — С. 122.

Одержано 14.05.2001

А.В. Бандуровский

АНТИЧНЫЕ АМФОРЫ ИЗ КУРГАНОВ СКИФСКОГО ПЕРИОДА ЛЕВОБЕРЕЖНОЙ ЛЕСОСТЕПНОЙ УКРАИНЫ

Статья посвящена обобщающей характеристике амфорной тары, обнаруженной в курганах Днепровского Лесостепного Левобережья (бассейна Северского Донца). Опираясь на узкую хронологию этих находок, автор пришел к выводу о том, что в конце VII—V вв. до н. э. товары в амфорах поступали к местным племенам только из Ионии, а в конце IV в. до н. э. — преимущественно из Эгеиды и Причерноморья. Основными поставщиками этой продукции в период архаики были Ольвия и Борисфен, а в V—IV вв. до н. э. прослеживаются связи с Ольвией, Пантикапеем и Херсонесом. Расцвет греко-варварских торгово-обменных связей приходится на IV в. до н. э.

A. V. Bandurovsky

ANCIENT AMPHORAS FROM BARROWS OF THE SCYTHIAN PERIOD IN THE FOREST-STEPPE REGION OF THE LEFT-BANK UKRAINE

The paper is devoted to the generalizing characteristic of the amphora tare that was found in barrows of the basin of the Seversky Donets river. Based on the narrow chronology of these finds, the author infers that the goods in amphoras were brought to the local tribes only from Ionia at the end of the VII—V centuries BC. At the end of the IV century BC, these goods were delivered from the Aegean and northern Black Sea regions. The main suppliers of this production during the Ancient period were Olbia and Borysthene, and the ties with Olbia, Pantikapaion, and Chersonese can be traced in the V—IV centuries BC. The prime of the Greek-Barbarian trade-exchange ties fell on the IV century BC.